

EVROPSKÁ REGIONÁLNÍ FÓRA

Vzdělání a trh práce

Respekt institut, o.p.s.

Tento dokument vznikl v rámci projektu „Evropská regionální fóra“, který realizuje Respekt institut, o.p.s., za finančního přispění odboru informování o evropských záležitostech Úřadu vlády České republiky. Na realizaci projektu se partnersky podílí Ano pro Evropu, Asociace pro mezinárodní otázky, Glopolis, Klub mladých Evropanů a Hnutí Duha. Více informací o projektu je k dispozici na www.respektinstitut.cz.

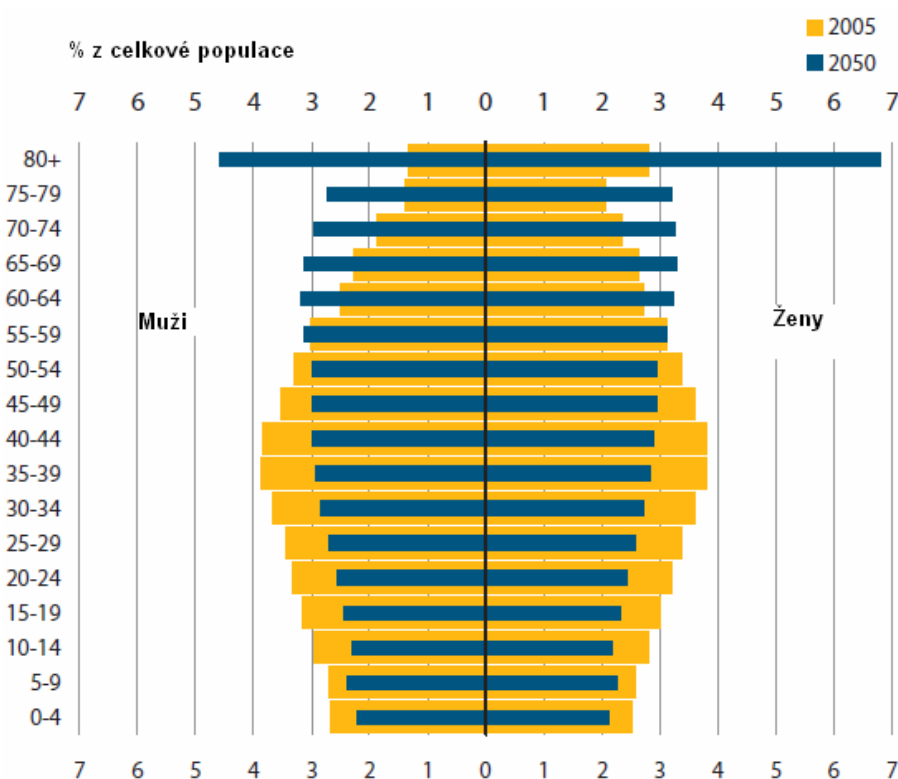
OBSAH

Kvalita lidských zdrojů	5
Vzdělanostní struktura (kvalita a dovednosti) populace	6
Účast na vzdělání	9
Výdaje na vzdělání	13
Lidské zdroje pro rozvoj technologií	14
Evropská strategie a spolupráce v oblasti vzdělávání a trhu práce	15
Koncept celoživotního vzdělání	18
Vzdělávací programy financované z rozpočtu EU	19
Zdroje	21

Evropská ekonomika se bude v blízké budoucnosti potýkat s řadou klíčových problémů. Mezi nejdůležitější faktory, které ovlivňují současnou Evropu, patří:

- stárnutí populace (do roku 2050 počet Evropanů starších 65 let stoupne o 65 %, zatímco počet ekonomicky aktivních obyvatel (15 až 64 let) se sníží o 20 %)
- rostoucí globální konkurence
- technologické změny
- potřeba snížit dopady na životní prostředí

Graf 1: Věková pyramida EU-25 pro roky 2005 a 2050

Zdroj: Eurostat, DEMO database

Evropské země dnes čelí problémům na rozhraní vzdělávacího systému a trhu práce - vysoký podíl nedostatečně kvalifikovaných pracovníků, vysoká nezaměstnanost mladých, stagnující participace na vzdělávání dospělých (věk 25 až 64 let). Dostupné příležitosti k dalšímu vzdělávání navíc nedostatečně reflektují potřeby jednotlivců i společnosti.

Všichni občané potřebují získávat a průběžně aktualizovat znalosti, schopnosti a dovednosti. To je podmínkou pro aktivní účast na trhu práce i pro celkový hospodářský růst. Vzdělání

včetně celoživotního zvyšuje zaměstnatelnost (úspěšnost na trhu práce) a adaptabilitu pracovníků, čímž zásadně podporuje konkurenceschopnost evropské ekonomiky jako celku v rámci globální ekonomiky. Evropa však trpí nízkými investicemi do lidského kapitálu. I když EU stejně jako USA investuje cca 5 % HDP do veřejného školství, soukromé financování za stavem v USA značně zaostává. Ačkoliv naprostá většina členských států uznává potřebu zlepšit spolupráci vysokých škol a průmyslu jakožto klíčový prvek udržení evropské konkurenceschopnosti, jen několik členských států aplikuje globální politiku podpory rozvoje lidských zdrojů.

Výše uvedené vede k potřebě modernizovat evropské vzdělávací systémy. Kromě tlaku na inovaci vzdělávacích systémů však zmíněné faktory vytvářejí i značné nároky na modernizaci evropského sociálního modelu jako takového.

Kvalita lidských zdrojů

Kvalitní lidské zdroje jsou jednou ze zásadních podmínek v procesu vzniku a transferu znalostí, zároveň též významně ovlivňují předpoklady dané země (či společností) pro dlouhodobý udržitelný ekonomický rozvoj. Kvalifikovaná pracovní síla, která dokáže reagovat na potřeby a výzvy ekonomiky je podmínkou pro rozvoj nových technologií a růst konkurenceschopnosti ekonomiky.

Kvalita lidských zdrojů je vymezována čtyřmi základními ukazateli, kdy první odkazuje přímo na kvalitu lidských zdrojů, druhý a třetí ukazatel se zaměřuje na vzdělání – tedy na faktor nejvíce tuto kvalitu ovlivňující a čtvrtý ukazatel se zabývá potenciálem lidských zdrojů z hlediska technického pokroku.

- kvalifikace a dovednosti obyvatelstva
- účast na vzdělání
- výdaje na vzdělání
- lidské zdroje pro rozvoj technologií

Přestože počáteční vzdělávání (předškolní, základní, střední a vyšší i učňovské školství) je stále velmi důležité, v současnosti narůstá význam a potřeba dalšího vzdělávání. Získané dovednosti musejí být neustále obnovovány, aby odpovídaly novým technologiím, rostoucí internacionalizaci a demografickým změnám.

Vzdělanostní struktura (kvalifikace a dovednosti) populace

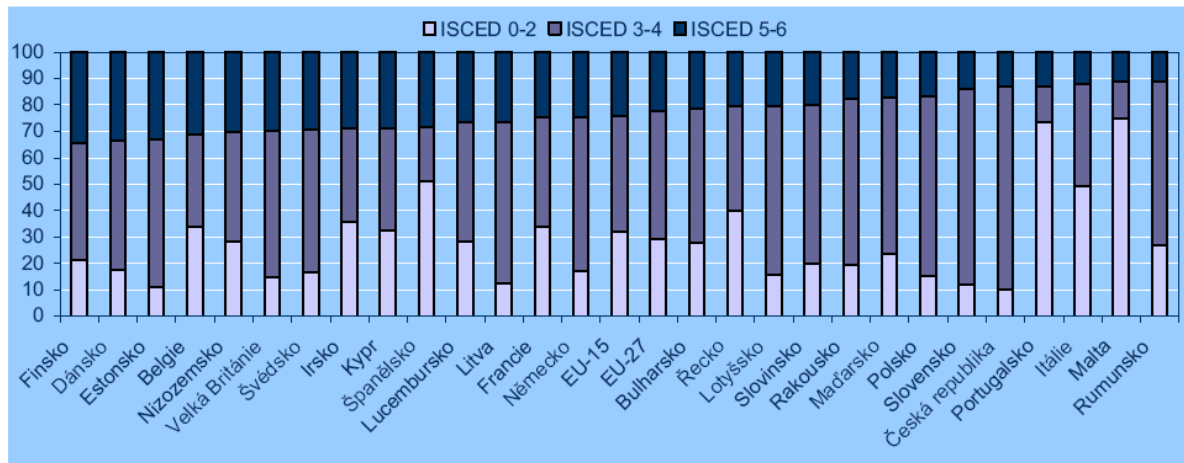
V roce 2005 vypadala vzdělanostní struktura obyvatelstva ve věku 25-64 let EU-27 následovně:

- 29 % obyvatel mělo maximálně ukončené základní vzdělání
- 49 % středoškolské
- 22% vzdělání terciární.

Vzdělanostní struktura dospělé populace se po vstupu nových členských zemí změnila zejména posílením obyvatelstva se středoškolským vzděláním, naopak oslabila v terciární úrovni dosaženého vzdělání. Situace v rámci evropských zemí je rozdílná, vedoucí pozice jsou tradičně obsazovány severskými zeměmi – Finsko (35 % dospělého obyvatelstva s terciárním vzděláním), Dánsko (34 %) a Estonsko (33 %). Vzdělanostní struktura v České republice je v rámci srovnání (Graf 2.) charakteristická nízkým podílem osob s dosaženým pouze základním vzděláním (10 %), pozitivní je vysoké zastoupení osob se středoškolským vzděláním (77 %), naopak velmi nepříznivě ze srovnání vychází se svým podílem populace s terciárním vzděláním (13 %). ČR dlouhodobě zaznamenává vzrůstající trend osob s terciárním vzděláním i ten je však zanedbatelný ve srovnání s průměrem EU-15 i EU-27. Mezi roky 2000 a 2005 vzrostl podíl obyvatelstva s ukončeným terciárním vzděláním v EU-27 o 2,6 %, v České republice však pouze o 1,6 %. Přestože se dlouhodobě podíl obyvatelstva s ukončeným terciárním vzděláním zvyšuje, v evropském kontextu ČR stále více zaostává.

Graf 2: Struktura populace ve věku 25-64 let podle nejvyššího dosaženého vzdělání (údaje v %, rok 2005)

Vysvětlivky: ISCED 0-2 odpovídá obyvatelstvu se základním vzděláním, ISCED 3-4 odpovídá obyvatelstvu s ukončeným středoškolským vzděláním (maturitní vysvědčení, výuční list, apod.), ISCED 5-6 odpovídá obyvatelstvu s ukončeným terciárním vzděláním (VŠ, VOŠ, apod.)

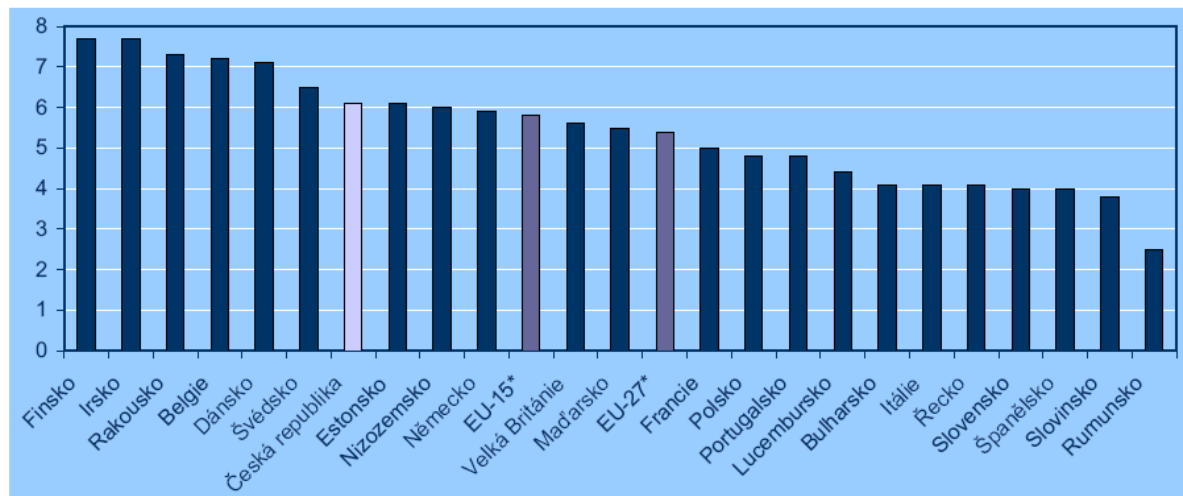

Zdroj: Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2006 - 2007

Vzdělávání, zejména tedy jeho kvalita, ovlivňuje konkurenceschopnost pracovní síly dané země. Hodnocení jeho kvality se provádí různými metodami, nejpřesnější výsledky pro srovnání nabízí především testování znalostí a dovedností u odpovídající populace. Nejznámějším programem pro mezinárodní hodnocení studentů je PISA (Programme for International Student Assessment), v rámci jeho testů jsou hodnoceny čtenářské, matematické, přírodovědné kompetence a schopnost řešit problémy.

Hodnocení podléhá i terciární vzdělávání – to je srovnáváno v rámci Mezinárodní ročenky konkurenceschopnosti – kvalita je zde vyhodnocována na základě dotazníkového reprezentativního šetření. Hodnocení kvality vysokoškolského vzdělání je postaveno na expertním posouzení (panel respondentů z řad domácích a zahraničních expertů) základní otázky: „Jak kvalita vysokoškolského vzdělávání odpovídá potřebám konkurenceschopné ekonomiky“. V roce 2006 bylo terciární vzdělávání v zemích EU-27 hodnoceno jako výrazně nižší než v USA, mezi země která pak vykazovaly nejlepší kvalitu se řadí zejména Finsko, Irsko a Belgie. Hodnocení vysokoškolského vzdělání v České republice v rámci srovnání EU-27 patří se svoji hodnotou 6,1 mezi přední země.

Graf 3: Kvalita terciárního vzdělání z hlediska potřeb konkurenceschopné ekonomiky (2006; 0 - nejnižší hodnota, 10 – nejvyšší hodnota)

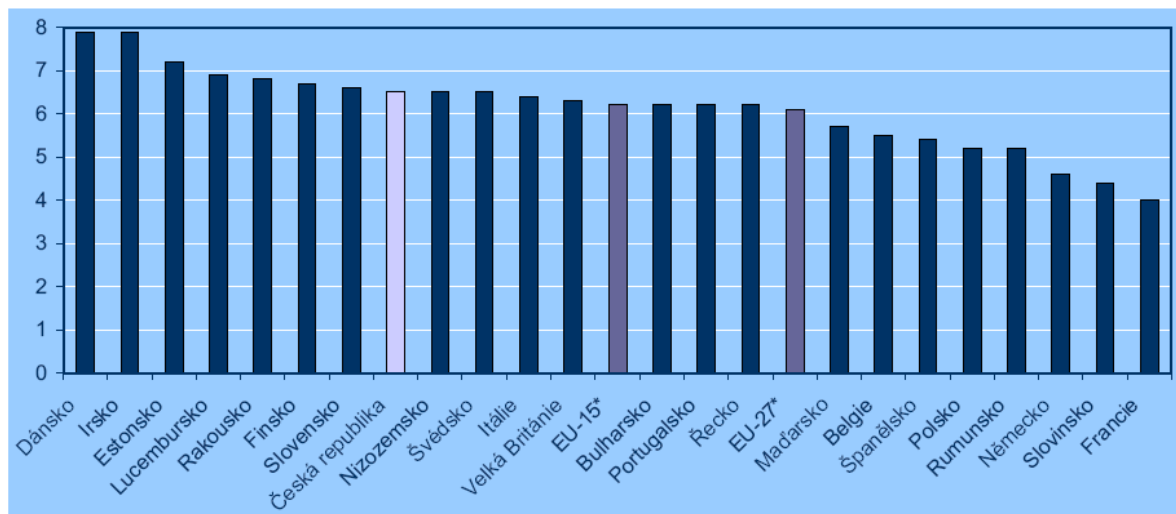

Zdroj: Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2006 - 2007

V hodnocení kvality lidských zdrojů hraje rovněž důležitou roli flexibilita a adaptabilita lidí v ekonomice, tedy schopnost jedinců pružně reagovat a přizpůsobovat se měnícím se požadavkům na trhu práce. Flexibilitu neovlivňuje jen dosažené vzdělání, ale rovněž individuální charakteristiky jednotlivce – tedy postoj, hodnoty a motivace. Z ekonomického hlediska je vysoká flexibilita pracovní síly pozitivním jevem a je na ní nahlíženo jako na jeden ze zdrojů ekonomického růstu.

Flexibilita lidských zdrojů je taktéž jako kvalita terciárního vzdělávání hodnocena v rámci Mezinárodní ročenky konkurenceschopnosti, stejně jako u kvality vysokoškolského vzdělávání se používá metoda expertního posouzení. Hodnocení vychází z odpovědí na otázku: „Flexibilita a adaptabilita lidí v ekonomice je nízká – vysoká, když jsou konfrontováni s novými náročnými úkoly“. V rámci srovnání patřila mezi roky 2001–2004 Česká republika k zemím s nejnižší mírou flexibility, v roce 2005 se podle hodnocení expertů situace změnila a v hodnocení se tak poprvé dostala nad průměr EU. Pozitivní tendence růstu hodnocení však stále o celý bod nedosahuje úrovně v nejlépe hodnocených zemích.

Graf 4: Flexibilita a adaptabilita lidí v ekonomice (2006).

Zdroj: Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2006 - 2007

Při posuzování uplatnitelnosti na trhu práce je v současné informační společnosti velká důležitost přisuzovaná právě počítačové gramotnosti. Proto je též řazen do souboru ukazatelů v hodnocení kvality lidských zdrojů. Populace České republiky se z hlediska úrovně počítačových dovedností¹ pohybuje pod úrovní průměru EU-27 (podíl osob s alespoň nízkou úrovní počítačových dovedností se v ČR za rok 2006 pohyboval na úrovni 52 % proti EU-27 s 57%). Velkou slabinou obyvatelstva ČR ve věku 16-74 je počítačová gramotnost, kde Česká republika ve srovnání podílů osob s vysokou úrovní počítačových dovedností, dosahuje pouze 14 % a průměr za EU-27 dosahuje 21 %.

V rámci informačních kompetencí se hodnotí i využívání internetu. V roce 2006 za celou EU-27 využívalo internet pravidelně 48% obyvatel ve věku 16-74 let. V České republice pravidelně v tom samém roce využívalo internet pouze 36%. Mezi země, kde je využívání internetu v dospělé populaci nejrozšířenější, spadá Švédsko, Dánsko a Nizozemsko.

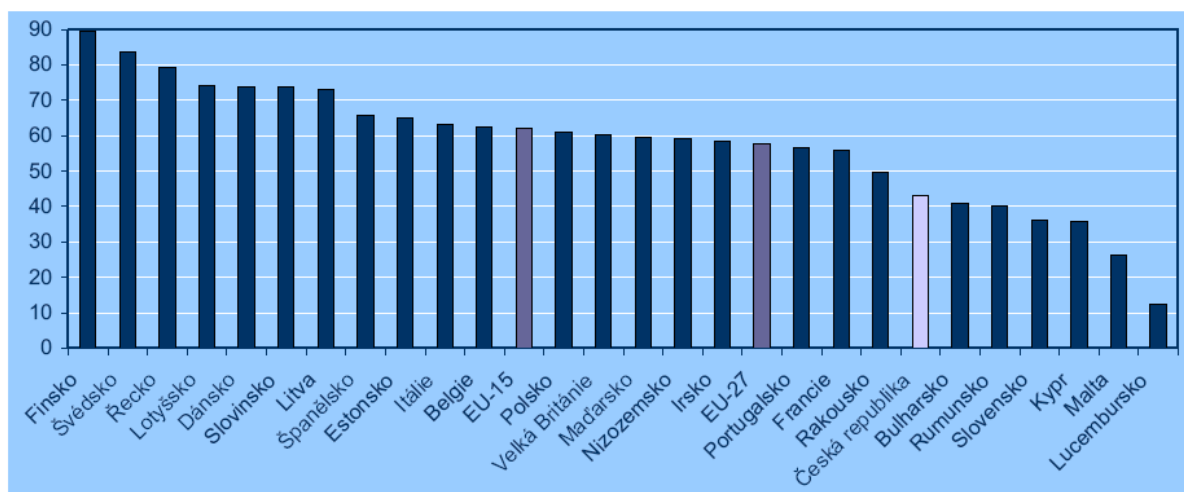
Účast na vzdělání

Hodnocení kvality vzdělávacích systémů ovlivňují i předčasné odchody ze vzdělávacího systému (tj. podíl osob ve věku 18-24 let, kteří dosáhli maximálně základního vzdělání) a zejména pak podíl osob účastnících se terciárního vzdělávání. V prvním ohledu si Česká

¹ V rámci počítačových dovedností jsou hodnoceny následující úkony: kopírování souboru/složky, kopírování a vkládání informací v rámci souboru, použití aritmetické funkce v tabulkovém procesoru, komprimace souboru, připojování/instalace nového zařízení, vytvoření programu ve specializovaném programovacím jazyce.

republika udržuje dlouhodobě stabilní a příznivou komparativní pozici (v evropském srovnání máme druhý nejlepší výsledek – 5,5%), což je ovlivněno zejména, tím, že většina mladé populace po ukončení povinné školní docházky pokračuje ve studiu na některém typu středních škol. Účastí v dalším vzdělávání na tom ČR již není tak zářivě, naopak se řadí mezi země s nejméně příznivou situací. Jedním z rozhodujících indikátorů je účast na terciárním vzdělávání², právě tato populace je předpokladem pro rozvoj ekonomik založených na znalostech, pro realizaci výzkumu, vývoje a inovací. Lidé s terciárním vzděláním nejen, že představují přínos společnosti jako celku, ale i na trhu práce nejsou vystavováni takovému riziku a projevují větší ochotu celoživotně se vzdělávat. Obecně je účast na terciárním vzdělávání v zemích EU výrazně nižší než v USA, s výjimkou Finska a Švédska, které naopak USA předstihují. V průměru se populace za země EU-27 v příslušné věkové skupině³ na terciárním vzdělávání podílela pouze z 58 %. Jak už bylo zmíněno populace České republiky se se svou hodnotou 43,2% se řadí mezi země s nejnižší účastí.

Graf 5: Podíl osob účastnících se terciárního vzdělávání na populaci typické pro tento stupeň vzdělávání (údaje v %, 2004)

Zdroj: Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2006 - 2007

Při přípravě Strategie celoživotního učení byla provedena hlubší analýza systému celoživotního vzdělání v ČR, která poodhalila několik problémových oblastí. V rámci počátečního vzdělávání byly slabiny naznačeny v následujících bodech:

² Účast na terciárním vzdělávání je definována jako podíl studujících v terciárním vzdělávání na věkové skupině obyvatelstva, který je pro tuto úroveň vzdělání v jednotlivých zemích charakteristická.

³ Příslušná věková skupina, která je v jednotlivých zemích typická pro zahájení terciárního vzdělávání.

- nedostatečná integrace klíčových kompetencí (komunikace, týmová práce, schopnost učit se, schopnost řešit problémy, ICT apod.) do kurikula počátečního vzdělávání.
Mezinárodní výzkum PISA testující čtenářskou gramotnost z roku 2000 podhalil podprůměrné dovednosti českých žáků v této oblasti. Nejvíce čeští studenti „ztroskotali“ na vyhledávání různých typů informací. Výzkum prokázal, že alespoň základní úroveň způsobilosti v oblasti čtenářské gramotnosti dosahuje pouze necelá polovina patnáctiletých žáků.
- vysoká míra selektivity českého vzdělávacího systému
- přetrvávající nerovnosti v přístupu k počátečnímu vzdělání
- nízká prostupnost mezi vzdělávacími programy na úrovni středoškolského vzdělávání (absence možnosti kombinovat studium, změnit přestupem původní školu na jiný typ školy)
- nepružné vazby mezi počátečním a dalším vzděláváním (absence transparentního národního systému kvalifikací, který by umožňoval posuzování a uznávání kompetencí získaných prostřednictvím různých vzdělávacích programů získaných v rámci neformálního a informálního vzdělávání)
- nízké zapojení sociálních partnerů (spolupráce vzdělávací a zaměstnavatelské sféry) při formulování požadavků na odborné vzdělávání. Výcvik v rámci učebních oborů probíhá často odděleně od reálného prostředí podniků a firem. Přetrvávající bariéry ve vzájemné spolupráci škol a podniků – od odborných praxí⁴, přes možnost zaměstnavatelů navrhovat zaměření odborného vzdělávání.

V oblasti terciárního vzdělávání byly u českých škol identifikovány následující problémy:

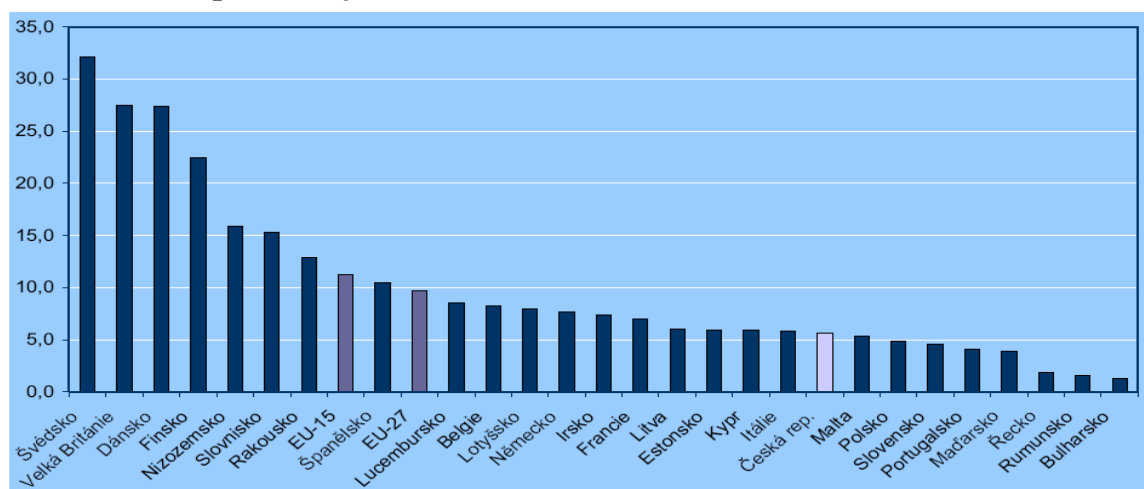
- usnadnění průchodu mezi prvky terciárního sektoru vzdělávání (zejména při přechodu z VOŠ na VŠ)
- problém s uplatnitelností bakalářů v praxi. Podle konceptu boloňského procesu by se měly bakalářské studijní programy orientovat více do praxe, přesto však většina českých VŠ pojímá toto studium jako odborný základ, čímž snižuje uplatnitelnost absolventů v bakalářském cyklu na trhu práce.
- vzdělávání dospělých v rámci vysokoškolských studijních programů (nízká nabídka studijních programů v plně distančním studiu)

⁴ Až 65 % absolventů učebních oborů nemá zkušenost s reálným pracovním prostředím. Tato situace znesnadňuje přechod absolventů do praxe.

- snižování podílu uchazečů o technické vysokoškolské studijní programy (vytváří riziko pro rozvoj nových technologií a ekonomiky jako celku)
- financování vysokých škol (nízká míra soukromých prostředků do vysokého školství). V ČR soukromé prostředky tvoří přibližně osminu z celkových příjmů vysokých škol, zatímco v zemích OECD je to pětina

Koncept celoživotního vzdělávání je jedním z obecně uznávaných strategických cílů, které napomáhají ke zvýšení konkurenceschopnosti a rozvoji občanské společnosti. Tento koncept vychází i z předpokladu, že pro uplatnění na trhu práce nestačí získat odpovídající počáteční vzdělání, ale je nezbytné jej nadále v rámci dalšího vzdělání rozvíjet, doplňovat či prohlubovat. EU přikládá celoživotnímu učení velký význam. Právě jedním z cílů Lisabonské strategie je i zvýšit podíl dospělé populace účastníci se dalšího vzdělávání. Cílem členských zemí EU bylo přijmout taková opatření, aby do roku 2010 účast populace ve věku 25 až 64 let na vzdělávání dosáhla 12,5 %. Nejvíce se dospělá populace vzdělává ve skandinávských zemích, např. ve Švédsku se v roce 2005 vzdělávala téměř třetina dospělých (32 %), a ve Velké Británii. Přesto lze říci, že většina členských zemí EU nedosahuje ani třetiny úrovně participace švédských občanů. Česká republika v tomto ohledu silně zaostává za průměrem EU-27. V roce 2005 se pouze 5,6 % českých občanů vzdělávalo nad rámec počátečního vzdělání.

Graf 6: Podíl populace ve věku 25-64 účastníci se vzdělávání v posledních 4 týdnech na této věkové skupina (údaje v %, 2005)⁵

⁵ Pro hodnocení míry zapojení populace do procesu dalšího vzdělávání se používá ukazatel, který je definován jako procento dospělé populace ve věku 25 až 64 let, která se v poslední čtyřech týdnech předcházejících statistickému šetření účastnila vzdělávání.

V oblasti dalšího vzdělávání byly identifikovány následující problémové oblasti:

- další vzdělávání je obecně zatím méně rozvinuté (jeho formy jsou málo flexibilní vůči potřebám dospělých osob)
- velmi malé využití potenciálu rekvalifikačního vzdělávání. Z celkového počtu nezaměstnaných prochází rekvalifikacemi pouze necelých 10 %, zatímco ve většině zemí EU je to dvakrát až čtyřikrát více. Tato situace je výsledkem nejen nedostatečného rozsahu rekvalifikací, ale také je doprovázena nezájmem nezaměstnaných o sebevzdělávání (pouze 13,2 % v ČR oproti 31,8 % v průměru EU-27)
- zaostávání podniků v ČR za průměrem EU v podnikových výdajích na vzdělávání pracovníků
- na poptávkové straně přetrvávající informační, finanční a systémové bariéry bránící v rozšíření přístupu k dalšímu vzdělávání, jakož i absence podpůrných informačních a poradenských služeb.

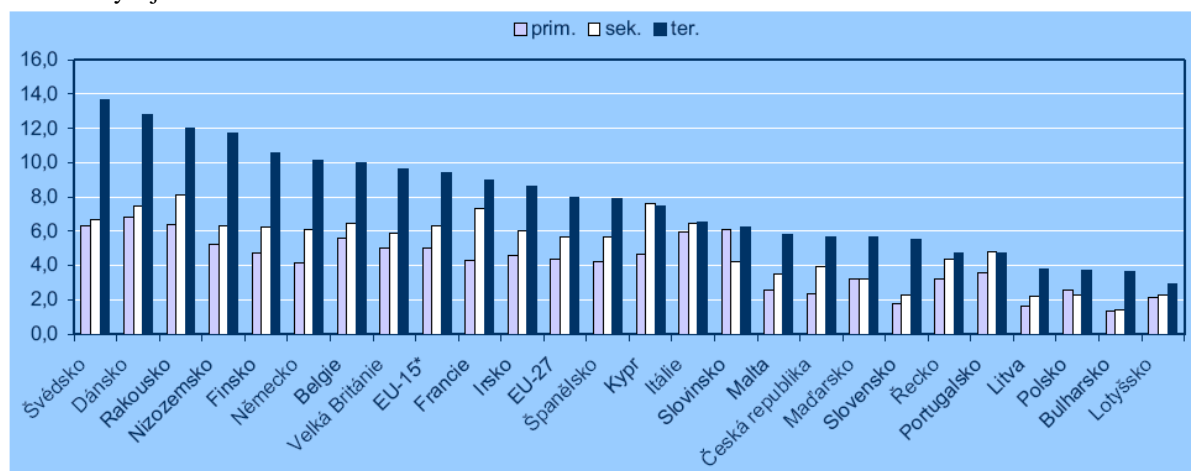
Výdaje na vzdělání

Celkové výdaje investované do vzdělávacích institucí do jisté míry odrážejí význam, který ta která společnost, jednotlivec nebo firma vzdělání přikládá. Jak výzkumy potvrzují, existuje velmi pozitivní vztah mezi investicemi do vzdělání a ekonomickým růstem. Přesto je však třeba chápat vzdělání jako dlouhodobou investici, jejíž zhodnocení rozhodně nemá okamžitý efekt.

V rámci celosvětového srovnání se průměrné výdaje na vzdělávací instituce na žáka/studenta za EU-27 pohybují za USA i Japonskem, EK na zaostávání EU-27 za zmíněnými velmocemi zareagovala tím, že vyzvala všechny členské země ke zvyšování investic do vzdělávání. V roce 2004 dosáhly celkové výdaje EU-27 na vzdělávací instituce všech vzdělávacích stupňů pouze 55,6 % výdajů Spojených států amerických a 80 % výdajů Japonska. V rámci členských států je úroveň investic rovněž velmi diferencovaná – obecně ale platí, že čím vyšší úroveň vzdělání, tím vyšší výdaje na účastníka vzdělávání. Česká republika si v rámci tohoto srovnání opět nevede nejlépe, domácí výdaje na vzdělání se pohybují hluboko pod průměrem EU-27. V roce 2004 představovaly výdaje v ČR na jednoho žáka bez ohledu na stupeň vzdělání 68% průměru EU-27. S ohledem na investice do jednotlivých úrovní vzdělání, vykazuje ČR největší odchylky právě u terciárního vzdělávání.

Graf 7: Celkové výdaje⁶ na vzdělávací instituce na žáka/studenta v 1000 PPS (rok 2004)

Vysvětlivky: Hodnoty v národních měnách jsou prostřednictvím parity kupní síly převedeny na standard kupní síly (PPS), čímž se vytváří fiktivní měnová jednotka, která umožňuje eliminaci kupní síly národních měn srovnání výdajů na vzdělání.

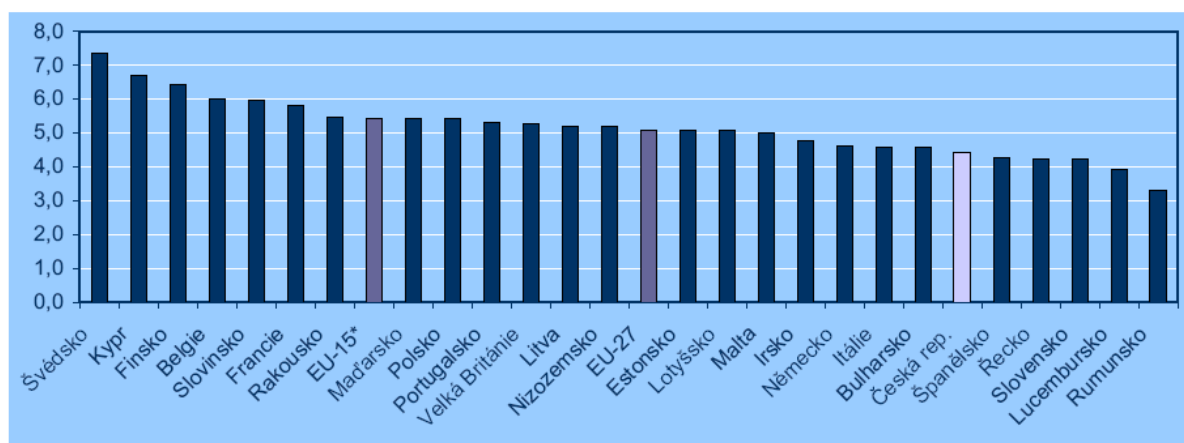

Zdroj: Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2006 - 2007

⁶ Celkové výdaje zahrnují souhrn veškerých veřejných soukromých a zahraničních prostředků vydávaných na fungování a rozvoj vzdělávacích institucí.

Zaostávání vůči průměru EU je ovlivněno nejen ekonomickým zaostáváním ČR za vyspělým jádrem EU, ale i nízkým podílem veřejných výdajů na vzdělávání. V roce 2004 se veřejné výdaje na vzdělání podílely v průměru EU-27 na HDP kolem 5 %. Největší podíl z vlastních veřejných prostředků investovalo do vzdělání Dánsko (8,5 %) a Švédsko (7,4 %). Stejně jako u celkových výdajů i v investicích z veřejných prostředků do vzdělání si Česká republika nevede příliš příznivě. Se svými výdaji v hodnotě 4,6 % HDP se nachází za průměrem EU-27. Pozitivní zprávou je, že míra zaostávání za EU-27 v objemu veřejných investic do vzdělávání se pomalu od roku 2001 daří snižovat.

Graf 8: Podíl veřejných výdajů na vzdělání na HDP (údaje v %, 2004)

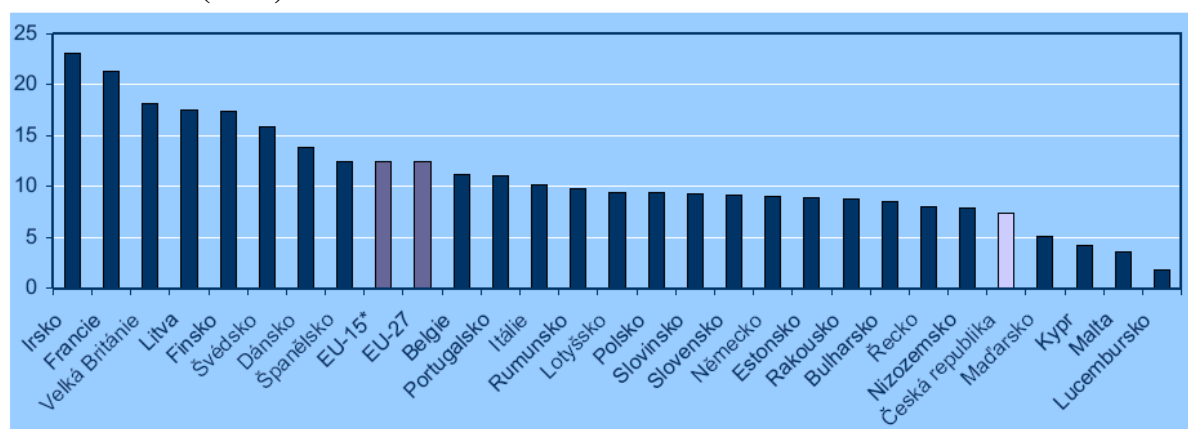
Zdroj: Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2006 - 2007

Lidské zdroje pro rozvoj technologií

EU si jako jeden z cílů politiky v oblasti vzdělávání stanovila zvýšit počet absolventů technických a přírodovědných oborů, neboť lidé s terciárním vzděláním v této oblasti představují pro ekonomiku velký inovační potenciál. Cílem EU je do roku 2010 zvýšit počet absolventů o 15 % (ve srovnání s rokem 2000) a současně v dané oblasti posilovat genderovou rovnováhu. V mezinárodním srovnání absolvuje technické a přírodovědné obory v zemích EU (počet na tisíc obyvatel ve věku 20-29 let, 12,4 studentů) více studentů než je tomu v USA (10,2), ale méně než v Japonsku (13,4). V rámci EU-27 je lídrem v této oblasti dlouhodobě Irsko, kde počet absolventů technických a přírodovědných oborů dosahuje 23,1. Dlouhodobě dochází ke zvyšování počtu absolventů těchto oborů, přesto se však nedaří plně

využívat jejich potenciálů (odchod kvalifikovaných technických pracovníků, vědců do zahraničí). Nezodpovězenou otázkou také zůstává, zda-li tento dosavadní růst bude dostatečný vzhledem k očekávané výrazné proměně demografické struktury populace EU. Podíl absolventů těchto oborů na tisíc obyvatel ve věku 20-29 let se v ČR sice zvyšuje (hodnota pro ČR byla v roce 2004 7,4 absolventa), avšak vůči průměru EU-27 je to rozdíl nadále významný. Tato situace koresponduje s nedostatečným rozvojem terciárního vzdělávání v ČR.

Graf 9: Počet absolventů technických a přírodovědných disciplín na 1000 obyvatel ve věku 20-29 let (2004)

Zdroj: Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2006 - 2007

Evropská strategie a spolupráce v oblasti vzdělání a trhu práce

Vzdělání je klíčové pro další rozvoj dnešní společnosti a ekonomiky založené na znalostech. Na tom se také shodli nejvyšší představitelé členských zemí EU a vytvořili společnou strategii podporující spolupráci v této oblasti. Na úrovni EU jsou v oblasti vzdělání a politiky zaměstnanosti formulovány obecné cíle a doporučení. EU také podporuje spolupráci mezi členskými státy. Za konkrétní naplňování těchto cílů a rovněž za všechny klíčové aspekty dané politiky, jako je obsah výuky, organizace vzdělávacího systému a systému odborného vzdělávání, konkrétní nástroje aktivní politiky zaměstnanosti atd., jsou však odpovědní jednotlivé členské státy.

V oblasti vzdělání role EU zahrnuje:

- podporu členských států při **modernizaci jejich vzdělávacích systémů**

- vytvoření **vzájemného referenčního rámce**, který umožní, aby se členské státy učily jeden od druhého. Referenční rámec mj. obsahuje porovnání klíčových kompetencí (souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti), zajištění kvality vyššího a odborného školství, zkvalitnění možností mobility studentů, uznávání a ověřování platnosti certifikátů či jiných dokladů o výsledcích dosažených v rámci neformálního vzdělávání). Dále bylo přijato **Doporučení o Evropském rámci kvalifikací**, které má přispět k usnadnění přenosu a uznávání kvalifikací jednotlivců mezi členskými státy.
- monitoring postupu naplňování cílů pracovního programu **Vzdělávání a odborná příprava 2010** (viz níže)

Spolupráce členských států byla v roce 2002 definována ve formě pracovního programu **Vzdělávání a odborná příprava 2010**, který má tři základní cíle:

- zlepšit kvalitu a efektivitu vzdělávacích systémů členských států
- podpořit dostupnost vzdělání
- otevřít evropské vzdělávací systémy světu

Tento program spojuje předcházející aktivity EU v této oblasti, včetně programů zaměřených na učňovské školství (Kodaňský proces) a podpory rozvoje vyššího školství v rámci tzv. Boloňského procesu. Aktualizace pracovního programu a jeho cílů, počítaje v to i jejich provázanost s Kodaňským a Boloňským procesem, je plánována na rok 2009. Každé dva roky je hodnocen pokrok v realizaci programu.

V souladu s tímto pracovním programem by se v roce 2010 mělo v rámci EU dosáhnout následujícího:

- podíl osob s nižším středním vzděláním, které nepokračují ve vzdělávání, by neměl přesáhnout 10 %
- počet absolventů matematických, přírodních a technických oborů by se měl zvýšit o 15 %
- 85 % dvaadvacetiletých by mělo dokončit vyšší vzdělání (VOŠ, VŠ)
- průměrná účast dospělých na celoživotním vzdělávání by měla dosáhnout alespoň 12,5 %

V souvislosti s modernizací vzdělávacích systémů EU identifikovala a přijala řadu doporučení. Jedním z nejdůležitějších je **Doporučení o klíčových kompetencích v celoživotním učení**, které identifikuje osm klíčových schopností, dovedností a vědomostí, jež by žáci a studenti měli získat a rozvíjet v procesu učení:

- komunikace v mateřském jazyce (včetně porozumění textu a schopnosti vyjadřovat myšlenky)
- komunikace v cizích jazycích
- kompetence v matematice, přírodních vědách a technologii
- kompetence v informačních technologiích
- schopnost učit se
- sociální a občanské kompetence
- iniciativnost a podnikavost
- kulturní povědomí

Vzdělávání je rovněž podporováno v rámci strategie v oblasti politiky zaměstnanosti.

V roce 2000 byla do tzv. Lisabonské strategie, označované od roku 2005 jako Strategie pro růst a pracovní místa, včleněna **Evropská strategie zaměstnanosti**, která pomáhá členským státům při zvládání nezaměstnanosti a zvyšování zaměstnanosti. Cílem navržené strategie je vytvářet více pracovních míst, která jsou zároveň lepší. Doporučuje zaměřit se na aktivní začlenění osob vyloučených z trhu práce a nacházejících se dále od něj, na lepší sladění poptávky a potřeb trhu práce, na zlepšení přizpůsobivosti podniků a zaměstnanců na nové (globalizované) ekonomické prostředí a na zvýšení a efektivní využití investic do lidských zdrojů a lidského kapitálu, tj. zejména do vzdělávání. Klade také důraz na vzdělávání málo kvalifikovaných lidí a těch, jejichž kvalifikace je zastaralá. Součástí strategie je i modernizace systémů sociální ochrany, které mají dostatečně motivovat k návratu a udržení se na trhu práce, a přitom zajistit důstojnou sociální ochranu.

V roce 2005 Rada EU přijala hlavní záměry v rámci politiky zaměstnanosti s vazbou na vzdělávací systém na období 2005–2008, které mimo jiné obsahují následující požadavky:

- snížit nezaměstnanost mladých lidí a vytvořit vhodný start pro jejich profesní dráhu

- zlepšit soulad trhu práce se vzdělávacím systémem (lépe odhadovat budoucí požadavky trhu práce)
- zvýšit dosažitelnost učňovského, středního i vysokoškolského vzdělání
- zajistit možnost účasti na dalším vzdělávání pro všechny, zejména však pro pracovníky s nízkou kvalifikací či vyšším věkem.

Vzdělávací programy financované z rozpočtu EU

Evropská unie podporuje modernizaci vzdělávacích systémů jednotlivých členských států i pomocí financí z rozpočtu EU. Stávající **Program celoživotního učení (2007–2013)** zahrnuje předchozí generaci programů: Socrates a jeho podprogram Erasmus, Leonardo da Vinci, eLearning. Cílem programu je rozvíjet spolupráci evropských zemí tak, aby se jejich vzdělávací systémy staly celosvětovou referenční normou. Program financuje projekty od předškolního vzdělávání až po celoživotní učení. Jeho rozpočet dosahuje výše přibližně sedm miliard eur na sedm let. Program je zaměřen na podporu projektů mobility obyvatel členských států EU.

Program se dělí na následující sektorové programy:

- **Comenius** – předškolní až nižší střední školství
- **Erasmus** – střední školství (včetně učňovského), vyšší školství až po doktorské studium
- **Leonardo da Vinci** – odborné školství a vzdělání (mimo terciární úroveň)
- **Grundtvig** – podporuje všechny formy dalšího vzdělávání

Výše uvedené programy podporují projekty zaměřené např. na mobilitu jednotlivců v rámci EU při vzdělávání, na zlepšování kvality vzdělávacích systémů, spolupráci členských zemí, předávání osvědčené praxe, výuku cizích jazyků, využití ICT při výuce atd.

Kromě Programu celoživotního učení Evropská unie podporuje také rozvoj vzdělání v třetích zemích a mezinárodní spolupráci v této oblasti. Jedná se zejména o dva programy:

Program **Tempus** je zaměřený na modernizaci vysokoškolského vzdělávání v partnerských státech západního Balkánu, východní Evropy, střední Asie, severní Afriky a Středního východu.

Program **Erasmus Mundus** (2004–2008) podporuje spolupráci a mobilitu v oblasti vysokoškolského vzdělávání mezi EU a tzv. třetími státy. Program podporuje vytváření kvalitních magisterských studijních programů a zviditelňuje evropské vysokoškolské vzdělávání ve třetích státech, mj. poskytováním stipendií pro studenty ze třetích zemí i pro EU studenty. Na tento program naváže program **Erasmus Mundus II** (2009–2013).

Vzdělávání v rámci aktivní politiky zaměstnanosti

Nejdůležitějším finančním nástrojem EU v dané oblasti je **Evropský sociální fond** (zřízený podle článků 146–148 Smlouvy o ES), který pomáhá lidem zlepšovat jejich dovednosti a možnosti na trhu práce. V období let 2007–2013 bylo na podporu zaměstnanosti v EU, odborné přípravy, rekvalifikace, adaptabilitu podniků a zaměstnanců a profesní a geografickou mobilitu zaměstnanců vyčleněno 75 miliard eur. ESF dále umožňuje financovat projekty zaměřené na vzdělávání, snižování sociálního vyloučení, rozvoj lidských zdrojů ve vědě a výzkumu či modernizaci veřejné správy. Evropská komise není přímo odpovědná za výběr projektů; ten patří do kompetence samotných států (v ČR se jedná zejména o Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy).

Program Společenství pro zaměstnanost a sociální solidaritu – PROGRESS (pro rok 2008 má ve svém rozpočtu 98 milionů eur). PROGRESS je rozdělen do pěti oblastí, které napomáhají především při realizaci otevřené metody koordinace⁷ (výměny příkladů dobré praxe, vzájemné učení, studie apod.).

⁷ **Otevřená metoda koordinace**, která je aplikována v oblasti politiky zaměstnanosti, nezavazuje členské státy, ale umožňuje jim definovat společné cíle a sdílet co nejlepší praxi při jejich dosahování. Otevřená metoda koordinace je založena na pěti klíčových principech: subsidiarita (rovnováha rozhodování mezi úrovní EU a členskými státy), konvergence (jednání ve vzájemné shodě), vzájemné učení (výměna dobré praxe), integrovaný přístup (strukturální reformy jsou rozšířeny i do politik sociální, vzdělávací, daňové, podnikové a regionální) a řízení podle stanovených cílů. Tato metoda za použití kvantifikovaných měření, cílů a benchmarkingu (porovnání se s ostatními) umožňuje sledování a hodnocení pokroku. V tomto kontextu jsou používány společně dohodnuté indikátory k hodnocení výkonnosti a úsilí členských států v oblasti zaměstnanosti.

Koncept celoživotního vzdělávání

V rámci rostoucího významu rozvoje kvality lidských zdrojů se do popředí zájmu o tuto oblast dostává koncept celoživotního učení (angl. life-long learning). Tedy přístup ke vzdělání ve formě procesu odehrávajícího se v různých oblastech našeho života, v jakémkoliv věku a při vzájemném se doplňování formálního, neformálního a informálního učení. Všechny možnosti učení – ať už v tradičních vzdělávacích institucích či mimo ně – jsou v rámci tohoto konceptu chápány jako jeden propojený celek, který umožňuje kombinovat přechody mezi vzděláním a zaměstnáním a umožňuje dosahovat kvalifikace různými způsoby a v různém věku. Celoživotní vzdělávání je tedy podstatné nejen pro hospodářský růst i zaměstnanost v jednotlivých členských státech, ale i pro EU jako celek. Celoživotní vzdělávání také hraje klíčovou roli v životě každého jednotlivce a jeho participaci ve společnosti.

Celoživotní vzdělávání se rozděluje do dvou základních etap. První etapa je počáteční vzdělání (základní, střední a terciární vzdělávání) a druhou je další vzdělání (vzdělávání, které probíhá po prvním vstupu vzdělávajícího se na trh práce).

Pojetí Evropské komise zdůrazňuje přístup zaměřující se na širokou poznatkovou základnu a rozvíjení schopností jednotlivců účastnit se ekonomického života, tzn. zaměstnatelnost. To je odpovědí na změny ve společnosti, charakterizované vlivy informační společnosti, rozvojem vědy a techniky. Tyto obecné přístupy jsou rozvíjeny v několika oblastech :

- Podpora získávání nových dovedností, včetně nového způsobu společenského uznávání odborných a profesních dovedností.
- Sbližování škol s podnikatelským sektorem, včetně podpory rozvoje učňovského školství ve všech formách.
- Boj proti sociálnímu vylučování, tzn. nabídnutí tzv. druhé šance.
- Podpora zběhlosti ve třech jazycích Společenství, což bude důležité pro zaměstnatelnost v rámci jednotného evropského trhu.
- Posuzování hmotných investic a investic do vzdělávání na stejném základě.

Zdroje:

Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities

<http://ec.europa.eu/dgs/employment_social/index_en.htm>

European Employment Observatory. *Lifelong learning and skills development: a review of trends and policies with a particular focus on gender and age*. 2008. Dostupný také z WWW:

< <http://www.eu-employment-observatory.net/resources/reviews/EEOAutumnReview2007-final-1.pdf>>

European Employment Observatory Review: Autumn 2007. *Lifelong learning and skills development: a review of trends and policies with a particular focus on gender and age* Submitted November 2007.

Eurydice. Evropská komise. *Klíčové údaje o vzdělávání v Evropě*. 2005.

Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu

<http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_cs.html>

Komise evropských společenství. *Rozhodnutí Evropského parlamentu a rady o Evropském roku tvořivosti a inovace (2009)*. 2008.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Strategie celoživotního učení*. Praha 2007.

Národní vzdělávací fond, o. p. s., *Jsmo v Evropě zaměstnatelní?* Praha. 2005.

Národní vzdělávací fond. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky – Kvalita lidských zdrojů*. 2006 – 2007.

OECD. *Learning for Tomorrow's World. First Results from PISA*. 2003

Eurydice. Evropská komise, Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu. *Zajišťování kvality vzdělávání učitelů v Evropě*. 2006.